HISTORICKÝ ZBORNÍK

VEDECKÝ ČASOPIS
O SLOVENSKÝCH
NÁRODNÝCH DEJINÁCH

VYDÁVA
MATICA SLOVENSKÁ
MARTIN

ROČNÍK 32
2022 ČÍSLO 1

Redakčná rada/Redaktionsrat/Editorial Board:
HEDr. Ľuboslav Hromjak, PhD.; prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.; prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.;
PhDr. Pavol Madura; doc. Mgr. Pavol Matula, PhD.; doc. PhDr. Ivan Mrva, CSc.;
PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.; doc. PaedDr. Pavol Parenička, CSc.; doc. Mgr. Ivan Petranský, PhD.;
doc. Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

Predsedníčka/Vorsitzende/President of Board: prof. PhDr. Marta Dobrotková, CSc.

Čestní členovia/Ehrenmitglieder/Honorary Members:
prof. PhDr. Milan Stanislav Ďurica; prof. PhDr. Matúš Kučera, DrSc.; doc. František Vnuk

Vydáva Matica slovenská, P. Mudroňa č. 1, 036 01 Martin. IČO: 00179027, DIČ: 2020631 23 v Slovenskom historickom ústave Matice slovenskej v spolupráci s Historickým odborom Matice slovenskej
Published by Matica slovenská

Šéfredaktor/Chefredakteur/Editor-in-Chief: PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.

Adresa redakcie/Anschrift der Redaktion/the adress of the editorial Office:
Redakcia Historického zborníka
Slovenský historický ústav MS
Grösslingová 23, 812 51 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: peter.mulik@matica.sk

Historický zborník 32, jún, č. 1/2022
Almanach für Geschichte 32, Juni, N. 1/2022
Alamanac for History 32, June, No. 1/2022

Evidenčné číslo/Registration Number 4010/10

Rozširuje/Distributed by
Matica slovenská
P. Mudroňa č. 1
036 01 Martin
Tel.: 0918 904 931
e-mail: periodika@matica.sk
www.matica.sk

Grafický návrh obálky/Graphic design of the cover: Jozef Siekel
Grafická úprava vnútra/Graphic layout: Martin Kurhajec
Jazyková redaktorka: Ing. Janka Farkašová
Preklad do anglického jazyka/Translation into English: Mgr. Michal Vongrej
Preklad do nemeckého jazyka/Deutsche Übersetzung: Mgr. Gabriela Hamranová

Historický zborník vychádza ako vedecké recenzované periodikum dvakrát ročne.
Wissenschaftliches Periodikum Almanach für Geschichte erscheint zweimal jährlich. Inlands- und Auslandsvertrieb, Bestellungen und Abonnement durch den Verlag der Matica slovenská, G. m. b. H.
Scientifical Periodicum The Almanac for History is published twice a year. Distributed, domestic and foreign orders subscribtions accepted by the Matica slovenská Publishing House, LtD.

© Matica slovenská, Martin 2022

Vytlačila Tlačiareň P+M, s. r. o., Turany

EV 4010/10
ISSN 1335-8723
EAN 9771335872006 21

OBSAH

ŠTÚDIE

Hospodárske podniky a spolky Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1918 – 1941
Ján Tkáč 13

Poľnohospodárstvo v období Slovenskej republiky (1939 – 1945)
na príklade okresu Hnúšťa
Patrik Beňuš 36

Prvé tajné biskupské vysviacky na Slovensku
Róbert Letz 58

Súdny proces a obhajoba ministra financií prvej Slovenskej republiky JUDr. Mikuláša
Pružinského pred Národným súdom v októbri a novembri 1947
Karol Fremal 82

Ústava ČSSR z roku 1960 a slovensko-české ústavné vzťahy 1960 – 1992
Bruno Čanády 106

MATERIÁLY

Historizmus Mikuláša Dohnányho. 170 rokov od smrti významného štúrovca
Pavol Parenička 145

Prípravy na mierovú zmluvu s Maďarskom a tvorba štátnych hraníc ČSR
Bruno Čanády 157

Cisár Karol I. (IV.) Habsburský a jeho úsilia o mier a federalizáciu monarchie
Stanislav Žlnay 187

Ústredie slovenských ochotníckych divadiel za pôsobenia Henricha Barteka
– pestovateľa javiskovej reči
Július Lomenčík 204

DOKUMENTY

Arizácia Cinkografie Horský v Žiline Maticou slovenskou
Zdenko Tkáč 215

Spomienky na poslanca Snemu Slovenskej republiky Pavla Čarnogurského
z čias konca vojny
Oľga Slivková 219

Ukrajinskí utečenci na Slovensku v roku 1944
Róbert Letz 235

MEDAILÓNY

Za prof. PhDr. Júliusom Bartlom, CSc.
Róbert Letz 241

K stému výročiu narodenia Michala Potemru
Radoslav Žgrada 244

Archivárka hlavného mesta Bratislavy PhDr. Anna Buzinkayová (1952 – 2022) odišla do večnosti
Peter Mulík 247

RECENZIE
HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský.* Bratislava : Premedia Group, s. r. o., 2021. 310 s. ISBN 978-80-8159-811-1.
Rudolf Maník 253
KRAJČÍR, Lukáš a kol. *Rok 1919 a Slovensko – Sondy do kľúčových udalostí, inštitúcií, orgánov a osobností.* Martin : Matica slovenská, 2021. 250 s. ISBN 978-80-8128-273-7.
Zdenko Tkáč 259
ŠTENPIEN, Erik – SVATUŠA, Ivan (eds.). *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach [vyšlo online], 2021, 340 s. ISBN 978-80-574-0040-0 (e-publikácia).
Radoslav Žgrada 261

Zoznam autorov 267

INHALT

STUDIEN

Die Wirtschaftsunternehmen und die Vereine der Slowaken in Vojvodina in Jahren 1918 – 1941
Ján Tkáč 13
Agrarwirtschaft in der Zeit der Slowakischen Republik (1939 – 1945) am Beispiel vom Bezirk Hnúšťa
Patrik Beňuš 36
Die ersten geheimen Weihen der Bischöfe in der Slowakei
Róbert Letz 58
Prozess gegen den Finanzminister der ersten Slowakischen Republik Judr. Mikuláš Pružinský vor Nationalgericht im Oktober und November 1947 und seine Verteidigung
Karol Fremal 82
Verfassung der ČSSR von 1960 und die slowakisch-tschechischen Verfassungsbeziehungen 1960 – 1992
Bruno Čanády 106

MATERIALIEN

Historie von Mikuláš Dohnány. 170 Jahre seit dem Tod eines bedeutenden Vertreters der Štúr-Nationalen Bewegung
Pavol Parenička 145
Vorbereitungen auf den Friedensvertrag mit Ungarn und die Festsetzung der Staatsgrenzen der ČSR
Bruno Čanády 157
Der Kaiser Karl von Habsburg, der I. (IV.), und seine Bemühung um Frieden und Föderalisierung der Monarchie
Stanislav Žlnay 187
Die Zentrale für die slowakischen Laientheater während des Wirkens Heinrich Barteks, eines Experten für Kultivierung der Bühnensprache
Július Lomenčík 204

DOKUMENTE

Arisierung von Cinkografia Horský in Žilina auf Matica slovenská
Zdenko Tkáč 215
Die Erinnerungen an den Abgeordneten im Parlament der Slowakischen Republik Pavol Čarnogurský in der Zeit des Kriegsendes
Oľga Slivková 219
Ukrainische Flüchtlinge in der Slowakei im Jahre 1944
Róbert Letz 235

MEDAILLONE

Zum Tod des Professors PhDr. Július Bartl, CSc.
Róbert Letz 241
Zum 100. Jahrestag der Geburt von Michal Potemra
Radoslav Žgrada 244
Archivarin der Hauptstadt Bratislava PhDr. Anna Buzinkayová (1952 – 2022)
ist in die Ewigkeit gegangen
Peter Mulík 247

REZENSIONEN

HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský. (Faschismus, unser slowakischen.)* Bratislava : Premedia Group, s. r. o., 2021. 310 s. ISBN 978-80-8159-811-1.
Rudolf Maník 253
KRAJČÍR, Lukáš a kol. *Rok 1919 a Slovensko – Sondy do kľúčových udalostí, inštitúcií, orgánov a osobností. (Das Jahr 1919 und die Slowakei – Sondierungen der Schwerpunktereignisse, Institutionen, Behörden und Persönlichkeiten.)* Martin : Matica slovenská, 2021. 250 s. ISBN 978-80-8128-273-7.
Zdenko Tkáč 259
ŠTENPIEN, Erik – SVATUŠA, Ivan (eds.). *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. (100 Jahre des Vertrags von Trianon – Diplomatie, Staat und Recht um die Jahrhundertwende.)* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach [on line herausgegeben], 2021, 340 S. ISBN 978-80-574-0040-0; (e-Publikation).
Radoslav Žgrada 261

Liste der Autoren 267

CONTENTS

STUDIES

Commercial Undertakings and Associations of Slovaks in Vojvodina in 1918–1941
Ján Tkáč 13
Agriculture During the Slovak Republic (1939–1945) by Way of the Example of Hnúšťa District
Patrik Beňuš 36
First Secret Episcopal Ordinations in Slovakia
Róbert Letz 58
Trial and Defence. Minister of Finance of the First Slovak Republic, JUDr. Mikuláš Pružinský, Before the National Court in October and November 1947
Karol Fremal 82
The Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic of 1960 and Slovak-Czech Constitutional Relations in 1960–1992
Bruno Čanády 106

MATERIALS

Mikuláš Dohnány's Historicism. 170 Years Since the Death of a Prominent Štúr's Group Member
Pavol Parenička 145
Preparations for Peace Treaty with Hungary and Demarcation of Czechoslovak State Borders
Bruno Čanády 157
Emperor Charles I of Austria (Charles IV) and His Peace and Monarchy Federalization Efforts
Stanislav Žlnay 187
Central Office of Slovak Community Theatres During the Active Working Days of Henrich Bartek—the Cultivator of Stage Diction
Július Lomenčík 204

DOCUMENTS

Aryanization of Cinkografia Horský in Žilina by Matica Slovenská
Zdenko Tkáč 215
Memories of Pavol Čarnogurský, Member of the Assembly/Diet of the Slovak Republic, from the End of the War
Oľga Slivková 219
Ukrainian Refugees in Slovakia in 1944
Róbert Letz 235

PORTRAITS

Obituary of Prof. PhDr. Július Bartl, CSc.
Róbert Letz 241
On the 100th Anniversary of the Birth of Michal Potemra
Radoslav Žgrada 244
Archivist of the Capital City of Bratislava PhDr. Anna Buzinkayová (1952 – 2022) left in eternity
Peter Mulík 247

RECENZIE

HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský. ["Our Slovak Fascism"].* Bratislava : Premedia Group, s. r. o., 2021. 310 s. ISBN 978-80-8159-811-1.
Rudolf Maník 253
KRAJČÍR, Lukáš a kol. *The Year 1919 and Slovakia—Probes into Key Events, Institutions, Authorities and Personalities* Martin : Matica slovenská, 2021. 250 s. ISBN 978-80-8128-273-7.
Zdenko Tkáč 259
ŠTENPIEN, Erik – SVATUŠA, Ivan (eds.). *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. (100 years of the Treaty of Trianon – diplomacy, state and law at the turn of the century.)* Košice : Pavel Jozef University Šafárika v Košiciach [published online], 2021, 340 p. ISBN 978-80-574-0040-0 (e-publication).
Radoslav Žgrada 261

List of Authoren 267

Historizmus Mikuláša Dohnányho. 170 rokov od smrti významného štúrovca

Pavol Parenička

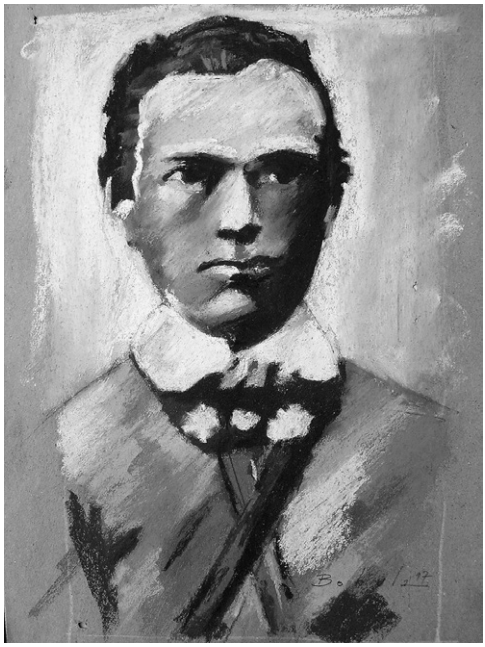

170. výročie predčasného úmrtia (pripadajúce na 2. jún 2022) básnika, dramatika, prekladateľa, literárneho kritika, teatrológa, novinára, publicistu, redaktora, bibliografa, polyglota, organizátora literárneho života, štúrovského dejateľa a historika hurbanovského Slovenského povstania Mikuláša Dohnányho (1824 – 1852) je vzácnou príležitosťou zamyslieť sa nad viacerými aspektmi historizmu a jeho prítomnosťou v celom literárnom diele tejto výnimočnej štúrovskej osobnosti, pretože v mnohých smeroch prekračovali či doplňovali jej historiografické dielo. Historizmus Mikuláša Dohnányho sa totiž rozvíjal v hegelovskom romantickom kontexte kolektívneho ponímania i explikovania slávnej národnej histórie generáciou štúrovcov a hurbanovcov ako jedna z prioritných, základných a nosných úloh obrodeneckého hnutia a žriedlo morálnych hodnôt ich literárnej tvorby a kultúrnopolitického programu.

Mikuláš Dohnány (aj Dohnáni, Dohnányi) patril k príslušníkom mladšej štúrovskej generácie. V intenciách Štúrovej školy sa venoval literárnej tvorbe, ako beletrista sa prezentoval romantickou poéziou a predovšetkým drámou. Od mladosti vyvíjal aj redaktorské aktivity a vyhranil sa ako literárny a divadelný kritik štúrovskej generácie a jej romantickej línie. Najvýraznejšie sa presadil v oblasti historickej spisby v pozícii prvého odborného kronikára prvej fázy štúrovsko-hurbanovského Slovenského povstania roku 1848, pričom jeho, žiaľ, nedokončené dielo ovplyvnilo po viacerých stránkach ďalší vývoj a postoje slovenskej historiografie zaoberajúcej sa touto ťažiskovou udalosťou našich národných dejín v 19. storočí. Dohnányho historizmus nespočíval len v tejto dejepisnej práci o revolučnom roku 1848, ale v istej miere historická tematika prenikala aj do jeho romantickej epickej poézie, básní v próze a predovšetkým dramatickej spisby, ale tiež do vlastivedných článkov v periodickej tlači, pričom prispieval do 15 slovenských aj inonárodných novín a časopisov.

Mikuláš Dávid Dohnány pochádzal zo zemianskej rodiny s predikátom z Dohnian. Narodil sa 28. novembra 1824 v Dolných Držkovciach v Trenčianskej stolici (dnes súčasti

Veľkých Držkoviec v okrese Bánovce nad Bebravou v Trenčianskom kraji).[1] V rodine Jozefa Dohnányho (1800 – 1870), hospodariaceho na rodinnom zemepanstve v Dolných Držkovciach, a Kristíny, rod. Budayovej (1800 – 1864), sa dospelosti dožili ich štyria synovia, okrem Mikuláša aj Jozef, Ľudovít a Gustáv.

Mikuláš Dohnány chodil do ľudovej školy v Trenčíne. Stredoškolské štúdiá absolvoval v maďarskom Rábe (Győr). V rokoch 1840 až 1844 študoval na ev. lýceu v Bratislave, kde sa stal žiakom Ľudovíta Štúra a agilným členom Slovanského ústavu. Po pozbavení námestníctva profesúry Ľudovíta Štúra na katedre reči a literatúry česko-slovanskej na ev. lýceu odišiel 5. marca 1844 so skupinou jeho najvernejších žiakov z Bratislavy do Levoče, kde pokračoval v lyceálnych štúdiách. Túto protestnú akciu známu ako bratislavský exodus Dohnány komentoval: *„Ako Ľudovít Štúr vedel preniknúť ducha mládeže, videli sme na mládencoch slovenských, ktorí pre urazenie svojej národnosti, zanechajúc hojne požívané dobrodenia bratislavských škôl, vystrojili sa v tuhej zime na ďalekú púť.“*[2] V Levoči pod vedením Jána Francisciho sa podieľal na formovaní a roku 1845 na vzniku Jednoty mládeže slovenskej nazývanej aj Bratstvo slovenské, ktorá kontinuálne a úspešne nadviazala na činnosť bývalých štúrovských študentských spoločností, od roku 1837 ústavov.

V Bratislave počúval Mikuláš Dohnány a očarili ho historické prednášky Ľudovíta Štúra a v Levoči Jána Francisciho o slávnych dejinách Slovanov a slovenského národa. Štúr sa vo svojich prednáškach, silne ovplyvnený Hegelovým myslením, nezameriaval iba na akési pozitivistické fakty, ale naoko presvedčivo a s elánom vykladal aj filozofiu dejín a hľadal aj nachádzal ich slovanského i slovenského národného ducha, čo malo rozhodujúci vplyv na formovanie aj Dohnányho národného a historického povedomia. Po odchode Jána Francisciho z Levoče do Prešova sa historických prednášok v štúrovskom romantickom šate a filozofovaní v rokoch 1845 až 1846 v levočskej Jednote ujal sám: *„Mikuláš Dohnány prednášal v Levoči tiež svoj názor na dejiny a kultúru a odsunul z dejín v Heglovom zmysle význam Grékov a Rimanov. Uznal súčasný primát Nemcov v dejinách a kultúre, ale i on usudzoval, že Germáni vladárske heslo odovzdajú čo najskôr Slovanom.“*[3] Franciscimu agilný Dohnány pomáhal aj pri zbieraní a zapisovaní

---

[1] O presnom dátume narodenia Mikuláša Dohnányho možno pochybovať, pretože v Archíve Biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice v Martine sa nachádzajú dva dokumenty, ktoré majú totožný dátum. V prvom prípade ide o dátum v Matrike narodených/pokrstených farského úradu cirkvi evanjelickej a. v. v Horných Ozorovciach (vzdialených 10 km od Dolných Držkoviec), kde sa roku 1824 v III. zv. na s. 46 pod poradovým č. 23 a sign. ZCM-858 uvádza, že Mikuláš Dávid Dohnány bol narodený/pokrstený 28. novembra 1824 v Dolných Držkovciach. V matričnom zápise rímskokatolíckej cirkvi v Dolnom Hričove sa v matrike narodených/pokrstených v III. zv. roku 1824 na s. 50 uvádza, že Mikuláša Dávida Dohnányho tu pokrstili 28. novembra 1824. V prvom prípade v Dolných Držkovciach boli jeho krstnými rodičmi Michal Zelenay a Alexander Alexy s manželkami, v druhom dokumente sa uvádza iba Alexander Alexy s manželkou Annou, rod. Arvayovou. Obe obce, teda Dolné Držkovce aj Dolný Hričov, sa síce nachádzali v Trenčianskej stolici, ale sú od seba vzdialené 84 km, čo pri vtedajších komunikačných možnostiach vylučovalo, aby sa narodenie dieťaťa a jeho krst uskutočnili v tom istom čase a mieste za jeden deň.

[2] DOHNÁNY, Mikuláš. História povstania slovenského z roku 1848. In *Súčasníci o Ľudovítovi Štúrovi. Rozpomienky, správy a svedectvá* (zostavil Ján V. Ormis). Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 231.

[3] PRAŽÁK, Albert. Hegel a Slovensko. In *Bratislava*, 5, 1931, č. 3, s. 384.

slovenských ľudových rozprávok, z ktorých dve neskôr Pavol Dobšinský zaradil do svojich reprezentatívnych výberov (*Svetská krása*, *Neverná žena*). Prerozprával aj povesť *Poklad na Považí*.[4]

Mikuláš Dohnány začal literárne pracovať práve v štúrovskej levočskej Jednote. Pod pseudonymom Mikuláš z Považia písal od roku 1844 príležitostnú poéziu, romantické vlastenecké básne a posudzoval práce spolužiakov, roku 1846 prispieval do rukopisného študentského almanachu *Život*. Na odchod štúrovcov z Bratislavy v marci 1844 reagoval básňou *Nad slovenskou Tatrou jasné zore svietia* a na historickú postavu Matúša Čáka Trenčianskeho básňou *Trenčín*, na svetodejinnú osobnosť Napoleona Bonaparta básňami *Adieu, France! Adieu* a *Na 5. mája* na pamiatku Bonapartovej smrti roku 1821. Prírodné krásy Slovenska ako symbol slobody prezentoval v básňach *Váh, Pohľad na Považie*, *K Dunaju*, vlastenecké motívy dominujú vo veršoch *Moja žiadosť*, *K rodu môjmu*, *Improvizácie*, alegorické obrazy obsahujú básne *Zakliata krajina*, *Nádeja*, *Orol*, *Syn Tatier*, *Slovo*, *Pieseň 1 a 2*, *Minulosť a budúcnosť*, *Lipa*, *Spevec*, *Fialôčka*, *Pútnik*, *Ku géniu*. Básnické dedikácie s ódickým charakterom venoval významným predstaviteľom slovenského národného hnutia (*Jánovi Kollárovi*, *Jankovi Rimavskému na pamiatku jeho mena dňa 24. júna 1845*, *Michalovi Miloslavovi Hodžovi 29. októbra 1845*). Apelatívne vyznievajú básne *K Životu!* a *Ohlas*. Básne *Orol* a *K rodu môjmu* uverejnil v rokoch 1845 až 1846 v Štúrovom *Orle tatranskom*,[5] do Hurbanovho almanachu Nitra roku 1846 prispel alegorickou básňou *Génius slovanský*.[6] V oblasti intímnej lyriky svoje ľúbostné city vyspieval v básňach *K M...*, *Návšteva* a *Sestrou ti zostanem*, pričom nimi reagoval na neopätovanú lásku Emílie Jurkovičovej (1830 – 1894), sestry Anny Jurkovičovej, manželky Jozefa Miloslava Hurbana a dcéry Samuela Jurkoviča, ktorá sa napokon vydala za svojho menovca Juraja Jurkoviča, pomocného notára v Brezovej pod Bradlom.

Ako jeden z prvých štúrovcov sa teoreticky zaoberal dramatickou tvorbou. V teatrologickej stati *Slovo o dramate slovanskom*,[7] ktorú predniesol v marci 1845 v Levoči, vyslovil názor, že vznik a vývin národnej drámy je determinovaný a priamo závislý od jeho hrdinskej minulosti i súčasnosti, preto by mala tematicky vychádzať z národnej histórie, zobrazovania aktuálnych udalostí v národnom živote a dramatizácie slovenských ľudových rozprávok a povestí. Odmietal, aby sa v domácej dramatickej tvorbe napodobňovala antická, alžbetínska (shakespearovská) či súveká nemecká dráma. V týchto intenciách tematiku hrdinského činu bratislavského exodu spracoval v dráme *Odchod z Bratislavy*,[8] ktorú štúrovci inscenovali a presne 5. marca 1846 na druhé výročie tejto protestnej akcie jej viacerí účastníci, čo je samo o sebe raritou, lebo autenticky hrali samých seba, premiérovo uviedli v Levoči. V oblasti divadelníctva sa prezentoval ako

[4] DOHNÁNY, Mikuláš. Poklad na Považí. In *Slovenský pozorník*, 6, 1847, s. 113-116.
[5] DOHNÁNY, Mikuláš. Orol. K rodu môjmu. In *Orol tatranský*, 1, 1845-1846, č. 17 a 22.
[6] DOHNÁNY, Mikuláš. Génius slovanský. In *Nitra*, 3, 1846, s. 158.
[7] DOHNÁNY, Mikuláš. Slovo o dramate slovanskom. In *Sokol* (Dobšinského), 2, 1860, č. 12.
[8] DOHNÁNY, Mikuláš. *Odchod z Bretislavi (1844 5/3)*. Autor predslovu Edmund Hleba. Martin : Matica slovenská, 1994, 39 s.

dramatický spisovateľ, prekladateľ, teatrológ, herec a organizátor, čím sa zaradil medzi výrazných zakladateľov ochotníckeho divadla na Slovensku.[9]

Začiatkom leta 1846 Mikuláš Dohnány zavŕšil štúdiá absolvovaním teologického kurzu na ev. lýceu v Levoči a v júni 1846 zložil kandidátsku skúšku z teológie u superintendenta potiskej superintendencie Pavla Jozeffyho v Tisovci, podobne ako tak činili všetci levočskí štúrovci. Od konca septembra do polovice decembra 1846 pôsobil v pozícii vychovávateľa v rodine Adolfa Hofstättera v Bytči, potom roku 1847 žil na matkinom majetku v Ovčiarsku. V tom čase sa venoval publicistike, v rokoch 1846 až 1847 patril medzi najaktívnejších dopisovateľov Štúrových *Slovenských národných novín* z Považia. V rokoch 1847 až 1848 bol vychovávateľom v rodine Gy. Szemereho v Levoči, kde sa zároveň stal správcom miestnej Jednoty mládeže slovenskej, pričom jej vedenie po Jánovi Franciscim od roku 1847 ako hlavný správca prevzal Peter Kellner-Hostinský, s ktorým ho spájali priateľské väzby aj historické záujmy. V Levoči sa angažoval aj v štúrovskom spolku miernosti.

Mikuláš Dohnány po svojom druhom príchode do Levoče v rámci správcovstva v miestnej Jednote mládeže slovenskej v predrevolučnom období zintenzívnil svoju literárnu činnosť. Naďalej sa venoval poetickej tvorbe, pričom sa prezentoval ako romantický básnik lyrickými básňami s vlasteneckými motívmi, ale písal aj epické básne a básne v próze, ktoré posmrtne vyšli v básnickej zbierke *Dumy*.[10] Z veršovanej epiky patrilo medzi umelecky najhodnotnejšie jeho prebásnenie povesti *Trenčianska studňa*, v ktorej stvárnil známy príbeh o láske Omara a Fatimy zo 16. storočia za časov protitureckého bojovníka Jána Zápoľského. V predrevolučnej etape svojej poetickej tvorby zachytával mladý Dohnány nepokojnú atmosféru druhej polovice 40. rokov 19. storočia a angažovanou lyrikou sa podieľal na vytváraní revolučnej situácie (*Naše storočie*). Pokračoval aj v recenznej činnosti, napr. v Štúrovom *Orle tatranskom* roku 1847 recenzoval básnickú skladbu Andreja Sládkoviča *Marína*.[11] V oblasti dramatickej spisby preložil klasickú Molièrovu frašku *Násilná svadba či Manželstvo z prinútenia*, ktorú levočskí štúrovci inscenovali a uviedli roku 1847.

V rokoch 1847 až 1848 ako organizátor divadelného a literárneho života v Levoči bol redaktorom rukopisného študentského zábavníka *Považie*, nadväzujúceho na almanach *Život*, ktorého posledné číslo vyšlo 12. marca 1848, tri dni pred výbuchom revolúcie v Uhorsku. Celkovo zredigoval 24 čísel na 202 stranách, ktoré obsahovali 35 básnických a 10 prozaických príspevkov od autorov Mikuláša Dohnányho, Pavla Emanuela Dobšinského, Jána Čajaka st., Jána Bottu a ďalších členov štúrovskej Jednoty mládeže slovenskej v Levoči. Redaktor *Považia* Mikuláš Dohnány sa v ňom prezentoval predovšetkým básňami a prekladmi Deržavinovej *Ódy na Boha (Boh)* a Byronovej básne *Vysoké hradby obrovskej skaly*, resp. *Vysoké hradby*,[12] ktoré vyšli aj časopisecky.[13]

---

[9] ČAVOJSKÝ, Ladislav – ŠTEFKO, Vladimír. *Slovenské ochotnícke divadlo 1830 – 1980*. Bratislava : Obzor, 1983, s. 27 a n.

[10] DOHNÁNY, Mikuláš. *Dumy.* Editor Rudolf Chmel. Bratislava : Tatran, 1968, 228 s.

[11] DOHNÁNY, Mikuláš. Marína. Spevy Andreja Sládkoviča. Úvaha. In *Orol tatranský*, 2, 1846-1847, č. 56 a 57.

[12] VONGREJ, Pavol. Triptych levočských časopisov. In *Slovenské pohľady*, 95, 1979, č. 12, s. 83-91.

[13] DERŽAVIN, Gavril Romanovič. Boh. In *Orol tatranský*, 3, 1847, č. 82; BYRON, George Gordon. Vysoké hradby. In *Lipa*, 3, 1864, s. 354.

V predrevolučnom období sa Mikuláš Dohnány stal stálym členom štúrovského spolku Tatrín. Na posúdenie mu poslal svoju historickú drámu *Dvaja bratia Podmanínovci*, ktorou sa zaoberal tzv. liptovský výbor. O tejto jeho žiadosti sa napokon rokovalo za Dohnányho osobnej účasti na štvrtom zasadnutí spolku Tatrín 10. augusta 1847 v Čachticiach, kde bol v zápisnici uvedený ako bohoslovec, ktoré rozhodlo o knižnej podobe jej vydania.[14] Historickú hru v štyroch dejstvách dopracoval a pod názvom *Podmanínovci* vyšla knižne roku 1848 v Levoči.[15] Tematicky vychádzala z povestí o lúpežných rytieroch na Považí Rafaelovi a Jánovi Podmanínskovcoch, ktorí v 16. storočí v chaose po moháčskej katastrofe v službách Jána Zápoľského bezohľadne pustošili panské majetky a sedliacke dediny, pričom v príbehu sa usiloval o reálny prístup k udalostiam, ale pri kresbe charakterov sa napriek pokusu o psychologickú kresbu postáv nevyhol ich romantickej idealizácii. O Rafaeolovi Podmanínskom (Podmanickom) bolo známe, že na svojich majetkoch používal v administratíve češtinu, sídlil na Považskom hrade pri Považskej Bystrici a bol županom Trenčianskej stolice.[16] Bratia Podmanínskovci, podobne ako Matúš Čák, zohrávali dôležitú úlohu v štúrovskej idealizácii slovenských dejín.

Mimoriadny význam má úvahový článok Mikuláša Dohnányho *Sloboda a slobodný národ*, uverejnený 28. apríla 1848 v Štúrových *Slovenských národných novinách*, ktorý patrí medzi najvýraznejšie publicistické príspevky štúrovcov v atmosfére revolučnej jari 1848. Priam z Dohnányho explozívne srší výzva na revolučný boj, lebo pisateľ týchto riadkov je už pevne rozhodnutý: *„Ľud slovenský, akože privítaš prvé blesky rannej slobody? Či sa opovážiš aspoň potichu povedať: ‚Ja som slobodný!'? Ej, ale kto chce byť slobodný, musí najprv vedieť, čo je sloboda? Ale tebe posiaľ nik nepovedal, nesmel povedať, čo je sloboda! Iba keď do duše svojej nahliadneš, vtedy si zanôtiš bolestným hlasom: ‚Sloboda je zlatá, služobnosť prekliata' a v povestiach ako na skalách driemajúca panna sa ti ona tu i tu predstavuje!"*[17] Tomu iste porozumel aj ten najobyčajnejší človek v mestách a na dedinách na celom Slovensku.

Po prijatí *Žiadostí slovenského národa* 11. mája 1848 zabezpečoval Mikuláš Dohnány ich vytlačenie v tlačiarni Jána Werthmüllera v Levoči v úctyhodnom náklade 10 000 výtlačkov. Pomáhal tiež expedovať prvých 5 000 kusov tohto základného štúrovského revolučného dokumentu, ďalších 5 000 kusov znemožnili vytlačiť a expedovať brachiálne orgány uhorskej vlády. V máji 1848 Mikuláš Dohnány odišiel z preňho nebezpečnej pôdy v Levoči a vrátil sa do rodného kraja, kde žil v ilegalite na viacerých miestach Trenčianskej župy. Niektoré pramene uvádzajú, že krátko pred vypuknutím Slovenského povstania roku 1848 pôsobil ako administrátor na ev. fare v Brezovej pod Bradlom.[18] Podľa

---

[14] RAPANT, Daniel. *Tatrín. Osudy a zápasy.* Martin : Matica slovenská, 1950, s. 18, 139, 145.

[15] DOHNÁNY, Mikuláš. *Podmaňínovci.* Levoča : b. v., 1848, 49 s.; reedícia DOHNÁNY, Mikuláš. *Podmanínovci. Hra v štyroch dejstvách.* Editorka Božena Čahojová. Bratislava : Lita, 1986, 1. vyd., 52 s.

[16] VARSIK, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*. Bratislava : Veda, 1988, s. 106 a 142.

[17] DOHNÁNY, Mikuláš. Sloboda a slobodný národ. In *Slovenské národné noviny*, 28. 4. 1848, č. 281, s. 1121-1122.

[18] MICHÁLEK, Slavomír. *Brezová pod Bradlom – osobnosti (ne)známe.* Bratislava : Pozsony, Pressburg, Bratislava (PPB), 1999, s. 51-52.

rodinných spomienok na Mikuláša Dohnányho v tom čase ho údajne zajali maďarskí gardisti a prinútili vstúpiť do domobrany, ale pri prvej príležitosti z tejto jednotky zutekal.[19]

Mikuláš Dohnány sa zapojil do Slovenského povstania až počas druhej výpravy slovenských dobrovoľníkov na Slovensko od januára do apríla 1849, keď po víťaznej bitke pri Budatíne prišiel do Martina, kde sa zdržiavali a v Turci úspešne dobrovoľníkov agitovali Ľudovít Štúr a Jozef Miloslav Hurban. Potom sa pohyboval v blízkosti milovaného Ľudovíta Štúra ako jeho pobočník v hodnosti poručíka slovenského dobrovoľníckeho zboru. Po Štúrovom boku prešiel so zborom pamätnú bojovú anabázu cez Turiec, stredoslovenské banské mestá, Malohont, Gemer a Abov do Košíc, kde sa spojili jednotky zboru vedené Štúrom a Hurbanom, ktorý postupoval rovnako z Turca, ale severným smerom cez Oravu, Liptov, Spiš a Šariš. Mikuláš Dohnány sa zúčastnil aj na tretej letnej výprave slovenských dobrovoľníkov roku 1849. Bol prítomný aj na pohrebe s vojenskými poctami významného slovenského dobrovoľníckeho kapitána a štúrovského druha Janka Kučeru 4. novembra 1849 vo Zvolene. Pri tejto príležitosti predčasne zomrelému druhovi, ktorý skonal 1. novembra 1849, predniesol svoju rozlúčkovú báseň *Nad hrobom Janka Kučeru*.[20] Z vojenskej služby Dohnány odišiel po rozpustení slovenského dobrovoľníckeho zboru 20. novembra 1849.

V štúrovskom hnutí sa angažoval aj mladší brat Mikuláša Dávida Dohnányho Ľudovít Ján Dohnány (1830 – 1896). V rokoch 1846 až 1848 študoval na gymnáziu v Modre sprvu u Karola Štúra, potom u Janka Kalinčiaka. V rokoch 1846 až 1848 absolvoval filozofický kurz na ev. lýceu v Bratislave, kde vypomáhal v redakcii Štúrových *Slovenských národných novín* a *Orla tatranského*. Ľudovít Ján Dohnány bol v rokoch 1848 až 1849 priamym účastníkom Slovenského povstania a bojoval v slovenskom dobrovoľníckom zbore vo všetkých troch výpravách.

S agilným Mikulášom Dohnányom, oddaným štúrovcom a talentovaným literátom, sa počítalo ako s kandidátom na miesto redaktora vládnych *Slovenských novín* vo Viedni, vychádzajúcich od 10. júla 1849, v ktorých redakcii mal reprezentovať štúrovské hnutie. Keďže panovnícky dvor už v tomto čase s revolučnými a demokraticky založenými štúrovcami vôbec vo svojich plánoch nepočítal a Slovákov na ňom zastupoval ako cisársky dôverník napr. Ján Kollár, naladený v protištúrovskom duchu už od roku 1843, a skupina jemu oddaných staroslovákov, redaktormi sa na jeho podnet stali Daniel Gabriel Lichard a Andrej Ľudovít Radlinský. Pre nespokojnosť s cenzúrou v nastupujúcich absolutistických pomeroch habsburského mocnárstva Radlinský z redakcie odišiel a tak tu pre Dohnányho, zaneprázdneného prípravou na písanie historickej práce o Slovenskom povstaní, zablikala ešte iskierka nádeje, ale nekompromisné postoje Kollára a Licharda, s požehnaním Viedne, na uvoľnené redaktorské miesto roku 1850 dosadili Jonáša Záborského, jedného z najvýraznejších a najzarytejších nepriateľov štúrovcov a osobne Ľudovíta Štúra.

Tieto politické a novinárske rozpory medzi štúrovcami a čechoslovakistickými staroslovákmi sa preniesli aj do literárnej roviny, kde sa odrazili v zápasoch, resp. polemikách okolo básnickej zbierky Jonáša Záborského *Žehry* s podtitulom *Básně a dvě řeči*,

[19] DOHNÁNY, Oľga. Kristína Dohnány. In *Dennica*, 3, 1900, č. 3 (marec), s. 50-52.
[20] DOHNÁNY, Mikuláš. Nad hrobom Janka Kučery († dňa 4. nov. 1849). In *Orol*, 7, 1876, č. 5.

knižne vydanej roku 1851. Záborského zbierka štylizovaná v duchu už anachronických klasicistických postulátov obsahovala dedikačne zamerané ódy, epické básne a epigramy. Záborského poetické dielko sa stalo predmetom zdrvujúcej kritiky štúrovcov, pričom na pozadí bojov o štúrovskú spisovnú slovenčinu a romantickú orientáciu slovenskej literatúry doznievali aj ich politické rozpory so skupinkou staroslovákov. I keď na ostrú, ale oprávnenú kritiku Mikuláša Dohnányho[21] a Janka Kalinčiaka polemicky zareagovali Daniel Gabriel Lichard, Andrej Ľudovít Radlinský, Ľudovít Matej Šuhajda a aj samotný autor Jonáš Záborský. Klasicizmus v slovenskej literatúre bol štúrovcami porazený a definitívne ho nahradil romantizmus, ako aj češtinu v role spisovného a literárneho jazyka na Slovensku štúrovčina. Dohnány sa do polemík okolo *Žehier* zapojil aj politicky motivovanými básňami *Mladému staroslovákovi* a *Odporníkom*.

Po rozpustení slovenského dobrovoľníckeho zboru žil Mikuláš Dohnány bez trvalého zamestnania a príjmu od novembra 1849 až do marca 1851 u príbuzných na rodinných majetkoch v Ovčiarsku, Dolných Držkovciach a Žiline. Naďalej sa venoval básnickej tvorbe, v ktorej sa vracal k povstaleckej problematike, pričom nepodľahol porevolučnej skepse a naďalej sa svojimi veršami usiloval burcovať k novým činom, hoci jeho básnický výraz je viac lyrický a reflexívny (*Čože znamená táto skromná slávnosť?*, *Ideály moje*, *Dobrovoľník slovenský*, *Dobrovoľnícka*). Jeho lyrické dielo uzatvára autobiograficky štylizovaná básnická skladba (29 spevov) nazvaná *Dumy*. Vyzretejším dojmom ako jeho verše vyznela jeho báseň v próze (*Iskry slovenské*) a úvahy (*Vrstovníkom*, *Myšlienky a túžby*), v ktorých sa zamýšľal nad otázkami spojenými s bytím národa a úlohami mladej generácie.

Mikuláš Dohnány sa pokúsil aj o preklady zo svetovej poézie (Homér, Molière, Byron, Deržavin, Kisfaludy). V prípade Homéra preložil úryvok z jeho eposu *Ilias* o lúčení Hektora s Andromaché, ktorý už roku 1847 uverejnil v *Orle tatranskom* v časomiere a štúrovskej slovenčine.[22] Prekladať z inonárodných literatúr náročné básnické texty mu umožnili polyglotné vedomosti, na margo ktorých Jozef Miloslav Hurban poznamenal: *„... nadobudol si dôkladnú známosť jazykov starých gréčtiny a latinčiny, z novších angličtiny, francúzštiny; nemčinu a maďarčinu tak ovládal, že do viacerých časopisov v týchto rečiach i dopisoval.“*[23] Hurban vo svojom výpočte zabudol na ruštinu, lebo okrem toho, že Dohnány prekladal z Deržavina, bol autorom rozsiahlej štúdie z porovnávacej jazykovedy o pomere a rozdieloch ruštiny a slovenčiny.[24]

Bezprostredne po návrate do civilného života sa Mikuláš Dohnány prezentoval historickou prácou nazvanou *História povstania slovenského z r. 1848*, ktorá vyšla knižne roku 1850 v Skalici ako prvý diel širšie koncipovaného projektu.[25] Jeho úvod,

---

[21] DOHNÁNY, Mikuláš. Žehry. Básně a dvě řeči od Jon. Záborského. Úsudok. In *Slovenské pohľady*, 1, 1851, zv. 3, s. 185-191; tenže. Vysvetlenie recenzie na Žehry. Tamže, 2, 1852, s. 34-36.

[22] OKÁL, Miloslav. Problematika homérskych básní a ich ohlasy u nás. In HOMÉROS. *Odysseia*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1986, s. 426.

[23] HURBAN, Jozef Miloslav. Pohreb M. Dohnányho (dokončenie). In *Slovenské pohľady*, 3, 1852, č. 24, s. 198.

[24] DOHNÁNY, Mikuláš. Porovnávanie ruštiny so slovenčinou. In *Slovenské pohľady*, 3, 1851, s. 43-48, 81-85, 111-115, 157-161.

[25] DOHNÁNY, Mikuláš. *História povstania slovenského roku 1848, 1. zväzok.* Skalica : Fraňo Xavier Škarnicel a synovia, 1850, 167 s.

venovaný vrstovníkom, datoval 2. marca 1850 v Ovčiarsku a zdôraznil význam literatúry v živote národa. Podrobne v ňom v 44 kapitolách zachytil všetky dôležité udalosti späté so štúrovským hnutím, bojmi o slovenčinu, definoval aj nepriateľov slovenského národa. Čo sa týkalo meruôsmeho roku, zobrazil udalosti v Európe a Uhorsku predchádzajúce vypuknutiu povstania, ako boli jeho vodcovia Jozef Miloslav Hurban, Michal Miloslav Hodža, Ľudovít Štúr, Josif Jelačić, štúrovské regionálne politické žiadosti až po celonárodný rekurz v Liptovskom Mikuláši a procesy ich prijímania, maďarizačné ataky a brutálne prenasledovanie všetkých slovenských národovcov, osobitne štúrovcov, ich exilové aktivity a prípravy na ozbrojený boj za národné práva proti maďarskému panstvu a peštianskej vláde, osobitne vo Viedni. Dohnány sa podrobne venuje aj činnosti Slovenskej národnej rady, no najmä samotnej prvej ozbrojenej výprave slovenského dobrovoľníckeho zboru na západné Slovensko v septembri 1848 od prvého dňa, analyticky mapuje smery jej ťaženia, víťazstvá i prehry na bojovom poli (Brezová, Senica, Stará Turá), ale hodnotí aj jej význam ako prvoradej historickej udalosti v moderných dejinách slovenského národa, všíma si tiež povstaleckých hrdinov, mučeníkov aj martýrov povstania v 39. kapitole *Holub a Šulek na šibenicu odsúdení*. Ako prídavok jeho prácu zakončuje šesť dokumentov, medzi nimi je zaradená aj ťažisková proklamácia *Bratia, Slováci!*

Dohnányho historická práca vzbudila krátko po svojom vydaní pozornosť v českom prostredí, napr. jej recenziu ešte roku 1850 priniesol Havlíčkov *Slovan*, ale reagovala naňho aj maďarská historiografia a neskôr aj encyklopedistika. Na Slovensku ostávala Dohnányho monografia akoby dlho nepovšimnutá a znova sa o nej začalo diskutovať potom, čo v rokoch 1881 až 1884 v obnovených *Slovenských pohľadoch* časopisecky na pokračovanie vychádzal rozsiahly životopis Ľudovíta Štúra z pera Jozefa Miloslava Hurbana. Ak sa porovná Dohnányho a Hurbanovo spracovanie Slovenského povstania roku 1848, ďaleko výraznejšie, plastickejšie a objektívnejšie je prvé. Nielenže vznikalo bezprostredne po skončení Slovenského povstania, ale Dohnány v ňom vychádzal zo svojich podrobných denníkových záznamov, korešpondencie, dokumentov a čerstvých spomienok. A pretože Dohnány chcel v tejto práci pokračovať ďalšími dielmi, podrobne v rokoch 1850 až 1851 sledoval dobovú literárnu produkciu a robil si o nej bibliografické záznamy, ktoré publikoval aj časopisecky.[26] Naproti tomu Hurban nielenže písal o Štúrovi a Slovenskom povstaní so značným časovým odstupom, ale pretože nemal k dispozícii svoj archív ani knižnicu, ktoré mu ešte v septembri 1848 spálili maďarskí gardisti, hoci bol zakladateľom modernej slovenskej biografistiky ako samostatnej historickej disciplíny, jeho rekonštrukcia mala viac spomienkový, emotívny a subjektívny charakter, zároveň povstalecké udalosti aj Štúra idealizoval. V tejto situácii viaceré Hurbanove závery korigoval ďalší významný účastník Slovenského povstania v rokoch 1848 až 1849 Samuel Dobroslav Štefanovič v historicko-polemickej práci *Slovenské povstanie z r. 1848/9*, ktoré vydal pod pseudonymom Očitý svedok roku 1886.[27] Historický prínos a odkaz

[26] DOHNÁNY, Mikuláš. Knihopis na roku 1850. In *Slovenské pohľady*, 1, 1851, zv. 3, s. 63-66; KUZMÍK, Jozef. Prehľad bibliografie slovenskej a bibliografie inorečovej so slovenskými vzťahmi. In *Knižnica*, 3-4, 1951-1952, s. 45.

[27] Očitý svedok (Samuel Dobroslav Štefanovič). *Slovenské povstanie z r. 1848/9*. Trnava : Adolf Horowitz, 1886, 75 s.

Dohnányho diela o meruôsmej revolúcii vo svojich syntetických prácach o dejinách Slovákov vyzdvihoval aj Jozef Škultéty, čo sa potom tradovalo v matičnom prostredí. Preto keď Martin Kukučín písal jedno zo svojich prozaických diel z cyklu o štúrovskom hnutí a povstaní, konkrétne historickú prózu *Klbká*, tajomník Matice slovenskej Štefan Krčméry slávnemu spisovateľovi do chorvátskych kúpeľov Lipik 6. februára 1927 adresoval zásielku, v ktorej mu poslal *Históriu povstania slovenského z r. 1848* Mikuláša Dohnányho ako hlavný informačný zdroj k tejto udalosti.[28]

V podobnom duchu sa vyjadril o práci Mikuláša Dohnányho aj Daniel Rapant, ktorý si vo svojom monumentálnom diele v piatich dieloch a trinástich častiach (na vyše 7 000 stranách) *Slovenské povstanie roku 1848-49*, nemajúcom obdobu v dejinách slovenskej historiografie a vôbec celej vedy, osvojil nielen Dohnányho terminológiu, ale aj metódu, keď na jednej strane povstalecké udalosti verne a faktograficky nasýtene opisoval, na druhej k historickým výkladom v pozitivistickej dokonalosti zverejňoval k nim aj prislúchajúce dokumenty. Treba poznamenať, že túto metódu uňho inšpiroval súveký francúzsky historik Adolphe Thiers,[29] na ktorého Dohnányho upozornil Ľudovít Štúr ako znalec diela tohto súvekého historického velikána. A napokon treba vyzdvihnúť aj edičný počin literárneho historika Cyrila Krausa, ktorý roku 1988 na 140. výročie vypuknutia Slovenského povstania vydal knižne v jednom zväzku diela Mikuláša Dohnányho a Samuela Dobroslava Štefanoviča.[30]

V situácii bez národne orientovaného ústredného periodika, za ktoré sa rozhodne nemohli považovať viedenské provládne *Slovenské noviny*, Ľudovít Štúr spoločne s Jozefom Miloslavom Hurbanom koncom leta 1850 podali žiadosť o úradné povolenie na vydávanie tlačového orgánu ako náhrady za zaniknuvšie *Slovenské národné noviny*, ktoré prestali vychádzať potom, ako ich bratislavskú redakciu zrušila maďarská vládna moc v júni 1848. Politická situácia po porážke maďarského povstania v rokoch 1848 až 1849, na ktorej participovali aj štúrovci, a skončení Slovenského povstania sa diametrálne zmenila, preto sa so sídlom redakcie perspektívneho obnoveného štúrovského periodika nepočítalo už v pomaďarčenej Bratislave, ale v Trnave, kde malo vychádzať pod názvom *Národnie noviny* trikrát do týždňa. V tomto smere podal Ľudovít Štúr už 29. augusta 1850 žiadosť.[31] Krátko na to sa Štúr 11. septembra 1850 stretol s národne uvedomelými Trnavčanmi v rámci agitačnej cesty za *Národnie noviny* po slovenských mestách a vidieku. V dusnej politickej atmosfére rakúskej vojensko-policajnej okupačnej diktatúry a bachovského neoabsolutizmu v Uhorsku napokon Štúrovo politické periodikum nedostalo povolenie, veď sám Štúr žil v porevolučnom období pod neustálym policajným dozorom. V tomto momente akoby sa aj vysnené redaktorské miesto od Mikuláša Dohnányho vzďaľovalo.

A tak aspoň malým víťazstvom štúrovského hnutia v tých ťažkých časoch „suchoty a nemoty" bolo, že od 25. júla 1851 do 31. augusta 1852 vychádzali v Skalici a Trnave obnovené Hurbanove *Slovenské pohľady na literatúru, umenie a život*. Už začiatkom

[28] MINÁRIKOVÁ, Marianna. *Kukučín zblízka. Výber z listov*. Bratislava : Tatran, 189, reg.
[29] Louis Adophe Thiers (1797 – 1877), francúzsky politik a historik.
[30] DOHNÁNY, Mikuláš – ŠTEFANOVIČ, Samuel D. *Slovenské povstanie 1848 – 1849.* Edične pripravil Cyril Kraus. Bratislava : Tatran, 1988, 1. vyd., 233 s.
[31] HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*. Martin : Vydavateľstvo Osveta, 1988, 2. vyd., s. 217.

marca 1851 pozval Jozef Miloslav Hurban za ich budúceho pomocného redaktora Mikuláša Dohnányho a ten v predstihu prišiel do Skalice, kde sa týždenník tlačil od júla 1851 v skalickej Škarniclovskej tlačiarni. Od marca 1852, kedy napísal jednu zo svojich posledných básní (*Ku pamiatke dňa 19. marca 1852 J. M. Hurbanovi*) *Slovenské pohľady* tlačila Spartfantova tlačiareň v Trnave. Redaktorovi Hurbanovi naďalej pomáhal Mikuláš Dohnány až do svojej predčasnej smrti. Počas krátkeho pobytu v Trnave sa intenzívne venoval aj vlastivednému a miestopisnému výskumu tohto významného a najstaršieho slovenského mesta (*Osudy Trnavy; Trnava. Miestopis*),[32] zaoberal sa aj cirkevno-historickou problematikou.[33]

Administrácia časopisu sídlila a mladý štúrovec bol ubytovaný v Pekárskej ulici č. 199 v dome učiteľa Martina Ďurgalu, ktorý sa o neho staral aj po prepuknutí vážnej duševnej choroby. *„V mene blahoslavenej Trojice povolávam na 30. mája všetkých verných Slovanov do Trnavy“*, začal údajne 22. mája 1852 v náhlej pomätenosti zmyslov vykrikovať Mikuláš Dohnány, *„podľa čoho aj sadzač Pohľadov zastavil svoju prácu“*. Po ďalších prejavoch psychickej nemoci sprevádzanej agresivitou nechal Ďurgala z domáceho liečenia fyzicky násilného slabomyseľného pacienta za asistencie štyroch zriadencov odtransportovať do mestského špitála, vzápätí ho ako ťažký prípad hospitalizovali v župnej nemocnici v Trnave. Tu Mikuláš Dohnány na následky náhleho ochorenia šialenstva,[34] vyvolaného zápalom mozgových blán, zomrel v pomätenosti zmyslov (pomätencom ho nazval aj štúrovský druh Viliam Pauliny-Tóth) 2. júna 1852.[35] O dva dni neskôr, pred 170 rokmi 4. júna, sa o 17.00 hodine uskutočnila súkromná pohrebná počestnosť v dome Martina Ďurgalu, na ktorej sa zúčastnili aj bratia nebohého Jozef a Gustáv Dohnányovci, odkiaľ telesné pozostatky Mikuláša Dohnányho previezli na ev. cintorín v Trnave.[36] Na verejnosti nad hrobom pohrebnú kázeň povedal renegátsky farár a „maďarón“ Karol Pavel Štelcer,[37] hoci boli prítomní štyria slovenskí kňazi vrátane Hurbana, samozrejme, ako sa za Bachovho režimu patrilo – po nemecky.[38]

Hurban zomrelého Mikuláša Dohnányho v redakcii Pohľadov nahradil jeho druhom z bývalej Jednoty mládeže slovenskej v Levoči, ďalším štúrovským dejateľom,

---

[32] DOHNÁNY, Mikuláš. Osudy Trnavy. In *Slovenské pohľady*, 3, 1852, č. 21 a 22; tenže. Trnava. Miestopis. In (Černého) *Slovenská čítanka*, 2, 1865, s. 284-287.

[33] DOHNÁNY, Mikuláš. Úvahy o křesťanské Unii. In *Česko-bratský věstník*, 1850, č. 66-67.

[34] V úmrtnom liste Mikuláša Dohnányho sa ako bezprostredná príčina smrti uvádza šialenstvo (výpis pre úmrtný list v smrtnej matrike farského úradu cirkvi ev. a. v. v Trnave, s. 86, č. 8/1852).

[35] ŠTRELINGER, Peter (= Tomáš Winkler). Posledné dni Mikuláša Dohnányho. In *Matičné čítanie*, 5, 10. 12. 1973, č. 12, s. 12; 6, 7. 1. 1974, č. 1, s. 13.

[36] *Sprievodca po trnavských cintorínoch 2.* Trnava : Miestny odbor Matice slovenskej, b. r., s. 15.

[37] Karol Pavel Štelcer (1813 – 1876) bol spolužiakom Ľudovíta Štúra už v Rábe a Bratislave, ale nepridal sa k štúrovskému študentskému hnutiu. Po vysvätení za ev. kňaza Štelcer na podnet Karola Zaya pôsobil ako kaplán v Štúrovom rodisku v Uhrovci, od roku 1837 bol farárom v Prietrži a Holíči. Štelcer podporoval maďarizáciu vo všetkých oblastiach verejného života na Slovensku, aj v ev. cirkvi, preto sa vyslovoval za Zayov maďarizačný projekt protestantskej únie v Uhorsku. V rokoch 1848 až 1849 Štelcer ako uhrofil a stúpenec nacionalisticky vedeného maďarského povstania vystupoval proti štúrovcom a hurbanovcom, ako aj výpravám slovenského dobrovoľníckeho zboru. Napokon pochovával jeho dôstojníka a kronikára v súlade s paradoxmi dejín.

[38] HURBAN, Jozef Miloslav. *C. š.*, č. 23, s. 191-192.

talentovaným spisovateľom a redaktorom Pavlom Emanuelom Dobšinským. Nie nadlho, lebo v septembri 1852 musel vydávanie časopisu *Slovenské pohľady* s redakciou v Trnave zastaviť (posledné číslo vyšlo 31. augusta 1852).[39]

Na pamiatku Mikuláša Dohnányho bola 28. júna 1928 na 80. výročie vypuknutia Slovenského povstania a 10. výročia vzniku Československej republiky odhalená mramorová pamätná tabuľa s bronzovým reliéfom od Frica Motošku nad jeho symbolickým hrobom na ev. cintoríne na Nitrianskej ceste v Trnave. Iné pramene uvádzajú, že sa tak stalo až 29. júna 1929 počas zjazdu Slovenskej ev. mládeže v Trnave. Hoci pamätná tabuľa od 17. septembra 1963 bola evidovaná ako národná kultúrna pamiatka, v júli 2011 jej bronzový reliéf odcudzili neznámi vandali.

V rámci Literárnej Levoče sa 4. a 5. mája 1984 konala vedecká konferencia o živote a diele Mikuláš Dohnányho, na ktorej sa zúčastnilo 18 referentov, pričom Maticu slovenskú reprezentovali Pavol Vongrej s príspevkom *Z literárnej kritiky na levočskej pôde* a Miloš Kovačka s prednáškou *Mikuláš Dohnány a romantická žurnalistika*. Vedeckú konferenciu o Dohnányom reflektovala aj súveká periodická tlač.[40] Pamätnú tabuľu bratom Mikulášovi a Ľudovítovi Dohnányovcom odhalili rodáci 5. novembra 1999 pri príležitosti 175. výročia narodenia Mikuláša Dohnányho vo Veľkých Držkovciach, pričom v rámci tohto slávnostného podujatia sa uskutočnil aj odborný seminár v Bánovciach nad Bebravou. Na seminári za Maticu slovenskú odzneli referáty Igora Sokolíka (*Život a historické dielo Mikuláša Dohnányho*),[41] Tomáša Winklera (*Mikuláš Dohnány – spolupracovník Jozefa Miloslava Hurbana pri vydávaní Slovenských pohľadov*) a Imricha Sedláka (*Osobnosť Ľudovíta Dohnányho*).

Poznámky o historizme Mikuláša Dohnányho sa usilujú o pohľad na túto významnú a všestrannú osobnosť, ktorá ako dôležitý účastník štúrovského hnutia, rebel, revolucionár a vizionár bola subjektom národných dejín, na druhej strane ako najvýznamnejší historik v období romantizmu sa stal a aj usiloval byť ich objektom prostredníctvom svojej beletristickej tvorby a odborných prác. Netreba zabúdať ani na fakt, že Mikuláš Dohnány pred 170 rokmi 2. júna 1852 tragicky zomrel vo veku dvadsaťsedem rokov! Je priam neuveriteľné, čo za taký krátky čas dokázal aj na poli slovenskej historiografie.

Literatúra

BRTÁŇ, Rudo. Denníky Mikuláša Dohnányho. In *Litteraria*, 2, 1959, s. 186-230.

BRTÁŇ, Rudo. *Slovenskí novinári a publicisti (1700 – 1850).* Bratislava : Obzor, 1971, s. 42- 48.

ČEPAN, Oskar. Vizionár praxe Mikuláš Dohnány. In *Slovenská literatúra*, 38, 1991, č. 1, s. 1-20.

[39] DOBROTKOVÁ, Marta. Trnava v rokoch 1848 – 1918. In *Dejiny Trnavy, zv. 1* Editor Jozef Šimončič. Banská Bystrica – Mesto Trnava, 2010, s. 261.

[40] *Práca*, 39, 5. 5. 1984, č. 106, s. 2; *Slovenské pohľady*, 100, 1984, č. 10, s. 155-156.

[41] SOKOLÍK, Igor. Mikuláš Dohnány (28. 11. 1824 – 2. 6. 1852). In *Slovenské národné noviny*, 3 (7), 1992, č. 36, s. 10.

HLEBA, Edmund. *Slovenská literatúra 19. storočia. Literárna Levoča v prvej polovici 19. storočia.* Prešov : Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, 1987, s. 83-86, 107, 108-110.

HURBAN, Jozef Miloslav. *Životopisy a články.* Bratislava : Tatran, 1973, s. 50-53.

CHMEL, Rudolf. Mikuláš Dohnány. In *Romboid*, 9, 1974, č. 10, s. 92-93.

CHMEL, Rudolf. Mikuláš Dohnány – život a dielo. In *Slovenská literatúra*, 14, 1967, č. 3, s. 241-259.

Listy a denníky Mikuláša Dohnányho. Na vydanie pripravil a úvod napísal Rudolf Chmel. Martin : Matica slovenská, 1971, 1. vyd., 217 (6), s.

MRLIAN, Ondrej. Mikuláš Dohnány v redakcii Slovenských pohľadov. In *Litteraria*, 1, 1958, s. 103-128.

ŠTRELINGER, Peter (= Tomáš Winkler). *Kto proti osudu. Biografické miniatúry slovenských spisovateľov.* Bratislava : Tatran, 1976, s. 180-194.

VAJANSKÝ, Svetozár Hurban. *State o slovenskej literatúre.* Bratislava, 1956, s. 334-350.